

gospa Mežanova > *gospa Mežan*, družina Mežanovih > družina Mežan, vila Mežanovih > *vila Mežan*. Če se tip *pismo Kolar* še krči, tako da se jedro zamolči, gre novo jedro iz desnega prilastka po ničti sklanjatvi: *od (sošolke) Mežan se nismo poslovili, pri (družini, kmetiji) Mežan so klali*. Podobna skrčitev pri nepriimkih: v (*besedi*) *človek sta dva zloga*.

Gornja razlaga mesta *Ljubljane* proti vasi *Mostec* in *Franceta Prešerna* proti *Ivanki Mežan* želi biti zgodovinska. Sedanje opisne razmere so mogoče že preurejene, pač ker pomenita podtipa *sirota Jerica* in *hotel Turist* isto in so zato prehodi med njima možni. Tako spada po SS 1976, str. 231, 467 *Ivanka Mežan* opisno k ujemalnim primerom (in se *Mežan* sklanja po ničti sklanjatvi). Križaj-Ortar, str. 85 opozarja na občine *Šiške* (ujemalno) proti občine *Vič* (neujemalno imenovalno) in meni, da »se sklanja le tisto določilo, ki se v imenovalni obliki ujema z jedrom v spolu, sklonu in številu«. Ta domneva se mi zdi omiljena (saj je ponekod možno oboje, ujemalno in neujemalno imenovalno) verjetna. V podkrepitev navajam ujemanje v primerih kot *Ana Jeza*; ti imajo tudi roditelja *Ane Jeze* (SS 1976, str. 226, 237). Vendar je tu enako možna zgodovinska razlaga: tako ujemanje je mogoče nastalo pod (kajpak napačnim) vtisom, da so priimki na -a ob ženskih krstnih imenih zgolj za ženske (prim. *Marija Vera*) in kakor da ne pridobljeni od družine ali od moškega člana družine, zato s skladenskim in pomenskim razmerjem med krstnim imenom in priimkom kot pri moških krstnih imenih + priimkih, odtod delni prestop v »njihov« podtip *sirota Jerica*.

Milan Dolgan

Pedagoška akademija v Ljubljani

SMISELNE ZVEZE

Poglavje iz pravkar izišle knjige: *Preizkušanje jezika*, ki sestavlja skupaj s knjigo *Spoznavanje jezika* (1983) zaključeno celoto.

Zgodbo (sporočilo) primerjamo z organizmom živega bitja. Zgodba, ki je kvalitetna, nastaja iz doživljajske, to je miselne in čustvene rasti. Kakor so posamezni organi odvisni med seboj, tako je tudi z deli ali prvinami zgodbe. Razlika med organizmom in zgodbo je v tem, da je zgodba usmerjena v potek od začetka proti koncu, medtem ko je v organizmu ta potek manj hiter in izrazit.

Organizem zgodbe opazujemo ali bolj v glavnih obrisih, tako da ugotavljamo zgradbo zgodbe, lahko pa seveda ta organizem in to zgradbo opazujemo bolj natančno, slovnično analitično. V tem primeru se ne moremo lotiti kake velike zgodbe, kot je na primer učbenik ali povest, ampak nas način dela (analitičnost) sili, da obravnavamo manjšo zgodbo. Za slovnico pa je še to preveč, tako da medsebojno odvisnost delov v kakem jezikovnem organizmu najraje opazuje v zelo omejenem obsegu dveh sosednih stavkov. Mislimo, da je treba najti stičišče med slovnično in tako imenovano literarno analizo.

Medsebojna odvisnost delov je povezanost teh delov, so »zveze« med njimi. Ko pravimo, da so te zveze smiselne ali logične, se zavedamo, da je naša analiza predvsem razumska in slovnično formalna, medtem ko je celovitost pojava večkrat zapostavljena.

Smiselnost ali logičnost zvez pomeni, da se ne ukvarjamo z besedili, v katerih iz kakršnegakoli vzroka ni tako imenovane rdeče niti, ni osredotočenosti in logike, ampak je

zmešnjava in nepovezanost. To je podobno, kot če bi kdo gradil hišo tako, da bi tjavdan betoniral, zidal, tesaril, brez načrta in smisla, samo da bi nekaj delal in »uporabljal« gradivo. Vendar moramo upoštevati, da je nepovezanost včasih navidezna, da je hotena in torej logična. Primer nesmiselnosti in nepovezanosti je takle začetek »zgodbe«: *Oče je klal drva. Zemlja se zavrti okrog sonca v 365 dneh. Blazina je premajhna.*

Slovnica obravnava smiselne zveze na eni strani kot priredja, na drugi strani kot vrste odvisnikov (podredja) v zloženem stavku. Za nas je zdaj, ko obravnavamo bistvo smiselnih zvez, vseeno, ali je priredje ali podredje, kot je vseeno, ali je med jezikovnimi deli vejica ali pika ali odstavek, ali je med temi deli veznik ali ne. Smiselne zveze opazujemo tudi med posameznimi besedami, ne samo med stavki. Smiselna zveza je notranji odnos, ki ni odvisen od teh zunanjih, oblikovnih značilnosti.

Smiselne zveze so nekakšne vidne ali nevidne nitke, ki držijo zgodbo skupaj. Glede na njihovo razumskost, tehničnost in formalnost jih lahko primerjamo s fizikalnimi silami, ki delujejo v atomu. Naučiti se moramo opazovati sile med prvinami zgodbe. S pomočjo pojmov iz logike približno izrazimo, katera smiselna zveza – lahko pa jih je več naenkrat – deluje med prvinami (med stavki, besedami).

Ko določamo smiselne zveze, to je pri tem, ko jih imenujemo, opazimo, da imata dve dejstvi (prvini) dve vezavi: ena ima smer naprej, druga pa smer nazaj. Priznati moramo, da smiselne zveze v zgodbi delujejo tako naprej kot nazaj. Določitev (imenovanje) smiselne zveze, ki deluje v smeri naprej, je pogosto drugačna kot določitev (imenovanje) smiselne zveze, ki deluje v smeri nazaj. Včasih pa je smiselna zveza v obeh smereh enaka. Če je smiselna zveza naprej različna kot nazaj, se pri določanju (imenovanju) odločimo, da upoštevamo smer naprej. Vrstni red je pomembna lastnost zgodbe. Če bi smiselne zveze enkrat imenovali glede na smer naprej, drugič pa glede na smer nazaj, ne bi bilo reda, ampak zmešnjava. Znano je, da so tudi v fiziki sile, ki imajo smer (vektorji), na primer teža, in druge sile, pri katerih smer ni pomembna (skalarji).

Ponavljanje je ena od najpomembnejših smiselnih zvez. Seveda ne mislimo na take kole popolno ponavljanje: *Oče je klal drva. Oče je klal drva. Oče je klal drva. Oče je klal drva.* Itd. Vendar je zanimivo, kako ponavljanje takega tipa uporablja majhen otrok. V prepiru, v trmastem vztrajanju. S takim ponavljanjem izražamo vztrajanje, na primer na sodišču nočemo odstopiti od določene izjave in jo ponavljamo in glasovno stopnjujemo.

Druge vrste ponavljanje je sinonimno ali sopomensko. Na primer: *Sestra je bila vesela, obhajala jo je radost.* Ali: *Oče je klal, cepil drva.*

Bistveno za zgodbo je ponavljanje, ki je združeno z opuščanjem (da se pove nekaj novega, česar prej še ni bilo) in ponavadi tudi z opuščanjem. Na primer: *Oče je klal drva. Zlagal jih je med smrekama.* – V drugem stavku se ponavlja dvoje: oče (on) in drva. Drugi (naslednji) stavek zgodbe sploh ponavadi ni popolna novost, ampak se v njem kaj ponavlja. Zgodbo drži skupaj prav to, da je osredotočena na določeno snov. Velikokrat se ponavlja oseba, ki je ni treba vsakokrat imenovati, ampak uporabimo zaimensko ponavljanje (s pomočjo zaimkov).

V zgornjem primeru se v drugem stavku uvajajo tele novosti: *zlagal, dve smreki.* Zgodba prinaša v svojem poteku vedno nekaj novega. Uvajanje je usmerjeno naprej.

V smeri naprej učinkuje tudi opuščanje: in sicer je opuščeno dejanje, da je *klal*.

Pri analiziranju smiselnih zvez ugotavljamo podobne stvari kot pri celovitem raziskovanju zgradbe kake večje zgodbe. Na primer opuščanje. Opustitev deklice v drugi različici

zgodbe *Mravlji*¹ ima velik kompozicijski učinek, lahko pa to opustitev opazujemo (jo natančno lociramo) v okviru dveh sosednjih stavkov. (*Ko ga je nesla domov, se je vrečka strgala.*) Prav tako lahko ponavljanje, na primer nastopajočih oseb, ugotavljamo iz stavka v stavek, torej podrobno, ali pa glede na celotno zgodbo ugotavljamo glavno osebo, glavne osebe, stranske osebe. Preišči vsa ponavljanja v kakšni zgodbi najprej celovito, potem pa iz stavka v stavek, kaj se ponavlja, opušča, uvaja.

N a š t e v a n j e je smiselna zveza, ki je v slovnici znana kot vezalno priredje. Izraz »vezalno« pa je preveč splošen. Primer preprostega naštevanja: *Posadili bomo zelje in fižol.* Primer stavčnega naštevanja: *Montiram gospodinjske stroje, popravljam televizorje in tudi odkupujem odslužene hladilnike in pralne stroje.* – V tem primeru je po eni strani naštevanje različnih stvari, po drugi strani pa je tudi ponavljanje – ponavlja se oseba, jaz.

Drugi primer: *Oče kolje drva. Konj je privezan k drevesu in je seno.* – V drugem stavku glede na prvega ni ponavljanja. Zdi se, da je opustitev dejstev iz prvega stavka popolna in da nastaja nesmisel. Vendar je lahko drugi stavek naštevanje, to se pravi, da prvi sploh ni opuščen, kar bi lahko pokazalo nadaljevanje zgodbe. Mislimo si, da je to opis slike, ki hkrati zajema oba motiva: motiv očeta in motiv konja. To bi bilo jasneje, če bi vstavili, da je konj privezan k bližnjemu drevesu. Beseda »bližnji« izraža nekakšno ponavljanje kraja oziroma prostorsko osredotočenost.

Navedeno smiselno zvezo lahko opredelimo ne samo kot naštevanje, ampak tudi kot istodobnost ali sočasnost.

Tretji primer: *Oče kolje drva. Sin jih zлага med dve smreki.* – V tem primeru je smiselna zveza naštevanje, tudi ponavljanje (opuščanje, uvajanje) in sočasnost, občutimo pa še eno povezanost, še en smisel, in sicer da sta dejanje in oseba drugačni ali različni. To je smiselna zveza drugačnost ali različnost. Poudarili bi jo, če bi vstavili veznik -a, pa. Tudi v prejšnjih primerih naštevanja lahko ugotovimo drugačnost ali različnost, saj se kar čudimo, kakšna različna dela opravlja monter, pa tudi med očetovim delom in konjevim mirovanjem je različnost.

Za naštevanje, sočasnost in drugačnost je značilno, da obstajajo tako v smeri naprej kot v smeri nazaj. V vseh navedenih primerih je mogoče stavke zamenjati, ne da bi prizadeli bistvo.

Najbrž je vsaka sočasnost hkrati drugačnost. Tako je tudi v primeru, ko je oseba ista: *Ko je pomivala posodo, je pripovedovala, kako je bilo v šoli.* Bistvo ostane, če obrnemo: *Ko je pripovedovala, kako je bilo v šoli, je pomivala posodo.* (Pretvorba: *Pomivala je posodo, ko je pripovedovala...*) Drugačnost pa lahko poteka v različnem času, npr.: *Jaz sem študirala vedno dopoldne, brat Janko pa študira zvečer.*

Drugačnost ali različnost lahko opazujemo med besedami. Na primer v stavku *Prva mravlja je vlačila velik košček, druga pa je nosila majhne* – je drugačnost med besedama *prva* in *druga*, pravzaprav pa med imenoma *prva mravlja* in *druga mravlja*, dalje med besedama *vlačila* in *nosila* ter med *velik* in *majhne*. Dejansko je troje različnosti. Tudi ponavljanje je (*sladkor*); ponavljanje je tu pravzaprav podobnost: tako *prva* in *druga* mravlja pripadata mravljam, in tako dejanje *vlačila* kot dejanje *nosila* pripadata dejanju spravljanja.

Poglejmo kot primer še Prešernov stavek: *Ti si kriva, ljubezniva deklica neusmiljena.* (Kriva je, da ne more spati.) Omejimo se na zvalnik: *Ljubezniva deklica neusmiljena!* Drugačnost ali kontrast je med besedama *ljubezniva* in *neusmiljena*: ljubezniva, a ne usmiljena. Takšna smiselna zveza je torej skrita v tem Prešernovem stavku.

¹ Neka deklica je šla kupit sladkor. Ko ga je nesla domov, se je vrečka strgala, in sladkor se je razsul po tleh. Okrog sladkorja so se zbirale mravlje, da bi ga spravile v mravljišče. Ena od mravelj se je lotila največjega koščka... itd.

Smiselno zvezo drugačnost (različnost) je včasih primerneje imenovati protivnost ali nasprotje. Slovnica govori o protivnem priredju. Vendar sta ta izraza preostra, da bi bila splošno uporabna. Če rečem *Mama kuha kosilo, oče pa bere časopis*, še ni rečeno, da sta osebi v sporu, to je v nasprotju. Gotovo pa sta osebi različni in sta v drugačnosti ali različnosti.

Zadobnost (časovna zaporednost) in preddobnost sta smiselni zvezi, ki nastopata vedno hkrati, ena v smeri naprej, druga v smeri nazaj. Ker pa smo rekli, da določamo smiselno zvezo v smeri naprej, je na primer v stavku *Ko je parket zbrusil, ga je začel lakirati* – zadobnost, čeprav je na prvem mestu oziroma v smeri nazaj preddobnost. Časovna zaporednost je običajna, osnovna časovna smiselna zveza. V pedagoškem smislu je lažja kot preddobnost.

V stavku *Parket je začel lakirati, ko ga je zbrusil* – je časovna smiselna zveza preddobnost, čeprav je na prvem mestu zadobnost. Enako je v preoblikovanem stavku: *Preden je parket začel lakirati, ga je zbrusil*. Preddobnost je časovna ureditev in smiselna zveza, ki je pedagoško težja in neobičajna. V navedenih primerih seveda povzročajo smiselne težave vezniki.

Časovna smiselna zveza (sočasnost, časovna zaporednost in preddobnost) je vedno prisotna med deli besedila. Jezik je vedno vezan na tak ali drugačen časovni odnos. Torej je časovna smiselna zveza tudi v že obravnavanem primeru: *Oče je klal drva. Zlagal jih je med smrekama*. Sočasnost to pač ne more biti in stavka ne moremo uspešno zamenjati. (*Oče je zlagal drva med smrekama. Klal jih je.*) Dejanji sta časovno zaporedni, možna pa je tudi izmeničnost, to je, da se dejanji večkrat izmenjata.

Vzrok in posledica sta smiselni zvezi, ki prav tako kot preddobnost in časovna zaporednost nastopata vedno hkrati, ena v smeri naprej, druga v smeri nazaj. Na primer: *Piha veter, perilo je že suho*. – V smeri nazaj je vzrok, to se pravi, da je vzrok na prvem mestu. V smeri naprej je posledica, ki je na drugem mestu. Ko določamo, se odločimo za smer naprej; torej je v zgornjem primeru smiselna zveza posledica. Posledična smiselna zveza je bolj običajna in lažja kot vzročna.

Perilo je že suho. Piha veter. – Spredaj je posledica, zadaj je vzrok. Določimo, da je v tem primeru smiselna zveza vzrok. Ta smiselna zveza je manj običajna in težja. V navedenih primerih ni očitne smiselne zveze ponavljanje, vendar je ponavljanje smiselno skrito v besedah *veter (piha) in suho*. Te besede so nosilci vzročno-posledičnega odnosa, medtem ko je beseda *perilo* samo na novo uvedena. Mesto nje bi lahko bilo: zemlja, krompir itd.

Smiselno zvezo določimo na osnovi izkušnje in znanja ter bližine stavkov. Bližnja stavka skušamo razumeti ali vzročno ali posledično. Vzročno oziroma posledično smiselno zvezo seveda močno vzpostavi kak veznik – *zato, ker, kajti, saj, tako da*.

Pri priredjih slovnica uči o sklepalnem in vzročnem priredju, pri odvisnikih pa o posledičnem in vzročnem odvisniku. Potemtakem bi posledici lako rekli tudi sklep, sklepalnost, kar pa je manj ustrezno. Dobro je, če izražanje poenotimo.

V smiselni zvezi vzrok in posledica je hkrati bolj ali manj prisotna smiselna zveza preddobnost in časovna zaporednost. Seveda, saj je vzrok prej kot posledica, in posledica časovno sledi vzroku. Čeprav je glagolski čas v stavkih *Piha veter, perilo je suho* – isti, to je sedanjí, je vendarle prvi stavek glede na drugega nujno ne samo sočasen, ampak tudi preddoben. Resnica je pravzaprav tale: *Pihal je veter, perilo je suho. Veter pa še naprej piha*.

Razišči povezanost vzročno-posledične in preddobno-zadobne smiselne zveze še v tehle primerih: *Vrečka se je strgala, in sladkor se je razsul po tleh*. – *Soseda je vrata z lahkoto odklenila, in mama je bila prosta*. (Mamo je triletni otrok zaklenil v sobo.)

Zanimivo je, da v pogovornem jeziku včasih ni razlike med časovnostjo in vzročnostjo, kar se kaže tako, da se zamenjavata ali izenačujeta veznika *ker* in *ko*. Npr.: *Ker se je vrečka strgala, se je sladkor razsul po tleh.* – *Ko se je vrečka strgala, se je sladkor razsul po tleh.*

N a m e n je smiselna zveza, ki je podobna vzroku, pa tudi posledici. Na primer: *Prišel je stric Francelj, da nam bo popravil pipo.* Drugi stavek je namen in bolj vzrok kot posledica. Toda namenski vzrok je časovno zaporeden, ne pa preddoben, kot je običajni vzrok. Zato je primerno, da ni na prvem mestu (nerodno bi bilo: *Zato da bi nam popravil pipo, je prišel stric Francelj*). Razlagamo in razvežemo pa lahko tako, da je vendarle najprej vzrok, nato posledica in končno namen: *Pipa je pokvarjena. Prišel bo stric Francelj, da jo bo popravil.* Če pri namenu izrazimo in poudarimo hotenje, se to pretvori v vzrok in preddobnost. Npr.: *Odprl je vrata, da bi prezračil sobo.* – *Hotel je prezračiti sobo. Odprl je vrata.* – *Stric je voljan popraviti pipo, zato je prišel.*

P o g o j in *o d v i s n o s t* sta smiselni zvezi, ki delujeta hkrati, ena v smeri naprej, druga nazaj. Na primer: *Če mi daš ta svinčnik, ti posodim kolo.* – V tem primeru je odvisnost. – *Posodim ti kolo, če mi daš ta svinčnik.* – V tem primeru je pogoj. Smiselna zveza odvisnost je podobna smiselni zvezi posledica in je časovno zaporedna. Smiselna zveza pogoj pa je podobna smiselni zvezi vzrok in je preddobna.

Širše gledano, lahko pogoj in odvisnost smatramo za vzrok in posledico. Smiselna zveza pogoj je bolj značilna in samostojna kot odvisnost, ki ji lahko rečemo kar posledica.

K l j u b o v a n j e in *v s i l j e v a n j e* sta smiselni zvezi, ki tudi delujeta hkrati, ena v smeri naprej, ena nazaj. Na primer: *Nisem oblekla plašča, čeprav je bilo mraz.* Tu je najprej kljubovanje, sledi pa vsiljevanje, torej je v tem primeru vsiljevanje. Bolj običajno je, če obrnemo, tako da je smiselna zveza kljubovanje: *Čeprav je bilo mraz, nisem oblekla plašča.*

V kljubovanju in vsiljevanju je vsebovana hkrati smiselna zveza *n a s p r o t j e*, kar lahko izrazimo z veznikom *vendar*, pa tudi z *a*. Npr.: *Mraz je bilo, vendar (kljub temu) nisem oblekla plašča.* To je res nasprotovanje, ne pa samo drugačnost (različnost).

Nasprotje je tudi, kadar izrecno kaj zanikamo, pri čemer uporabljamo veznik *ne – temveč* (*marveč, ampak*). Npr.: *Nismo se peljali po cesti skož gozd, temveč smo zavili naokrog skož vas.*

V vsiljevanju (kljubovanju) je hkrati obsežena smiselna zveza vzrok (posledica). – *Mraz je bilo. Treba bi bilo obleči plašč. Jaz pa ga nisem oblekla.* – (*Čeprav je bilo mraz, tako da bi se bilo treba dobro obleči, jaz nisem oblekla plašča.*) – Iz takih razvezav spoznamo, da je posledica za vzrokom-vsiljevanjem pravzaprav izpuščena, tako da si jo moramo misliti.

Če vzroku takoj sledi kljubovanje, je to skrajšano in je smiselna zveza težka. In res otroci smiselne zveze vsiljevanje-kljubovanje ne obvladajo, jo slabo razumejo, ne uporabljajo. Pač pa hitro obvladajo, razumejo in uporabljajo pogoj in odvisnost (če stavke).

Slovnica uporablja izraz dopustni odvisniki (dopustnost), kar naj bi ustrezalo vsiljevanju. Ta izraz je težko razumeti.

D o l o č n o s t in *s p l o š n o s t* sta smiselni zvezi, ki tudi delujeta hkrati, ena v smeri naprej, ena nazaj. Na primer: *Bolna sem, imam gripo.* – Najprej je splošnost, potem določnost. Upoštevajoč smer, je to torej določnost in konkretizacija ali pojasnilo. Če obrnemo: *Imam gripo, bolna sem* – je najprej določnost in sledi splošnost, ki jo občutimo kot *s o p o m e n* (*s i n o n i m*). Splošnost je manj običajna in težja kot določnost.

Če pogledamo zgodbo *Mravlji*, spoznamo, da je urejena postopno: od splošnejšega k določnejšemu, to je od posplošitev k določitvam. En primer: *Okrog sladkorja so se zbirale mravlje, da bi sladkor spravile v mravljišče. Ena od mravelj se je lotila največjega koščka*

sladkorja. Vlačila ga je in prevračala. Splošnost je *sladkor*, kar preide v določnost *največji košček sladkorja*. Splošnost *mravlje* preide v določnost *ena mravlja*. Splošnost *se je lotila* preide v določnost *vlačila je in prevračala*.

Zgodbo najraje začnemo s splošnejšimi, uvodnimi prvinami in postopoma prehajamo na določnejše (konkretne). Glej tak način pri Jurčiču, v Martinu Krpanu in drugod. Moderni pisatelji (npr. Danilo Lokar, Rudi Šeligo) pa pogosto ne pričenjajo zgodbe z uvajanjem, to je s posplošenimi dejstvi in s tem postopno, ampak z največjo določnostjo, kar je za bralca dokaj zahtevno.

Določnost je nekoliko sorodna smiselni zvezi posledica. Npr. *mravlja se je lotila dela*, in posledica te splošnosti ali splošnega vedenja je, da je *vlačila in prevračala*.

Približanost in oddaljenost sta smiselni zvezi, ki tudi delujeta hkrati. Približanost je podobna določnosti, oddaljenost pa splošnosti. Ti smiselni zvezi se uporabljata v krajevnih določilih.

Izraza približanost in oddaljenost sta povzeta iz filmske tehnike. Snemalec hoče na primer prikazati pokol Palestincev v Beirutu. Prikazuje najprej celotno panoramo mesta, potem približuje določeno ulico, potem še bolj približuje, tako da vidimo eno razrušeno hišo, in še bolj, tako da vidimo posamezna iznakažena trupla. Na koncu televizijske oddaje snemalec sliko spet oddaljuje, tako da na koncu vidimo spet panoramo mesta, iz katerega se tu in tam dviga dim od požarov in eksplozij.

Jurčičeva povest *Tihotapec* se začne z upodabljanjem nočne zasnežene pokrajine pod Gorjanci, nakar se približa eni vasi in v tej vasi eni osamljeni hiši in v tej hiši družini v sobi in v tej družini posameznim osebam . . .

V jeziku (v manjšem merilu) je na primer takole: *Stanovala je pod gozdom v leseni bajti*. – Najprej je oddaljenost (*pod gozdom*), nato približanost (*v leseni bajti*). Bolj običajno bi bilo obratno: *Stanovala je v leseni bajti pod gozdom*. – To je oddaljenost, prejšnje pa približanost. Še en primer: *O podrobnejšem razporedu se lahko poučite iz plakata pri vhodu*.

Primerjava je smiselna zveza, ki je značilna za leposlovje, a ima v jeziku na splošno veliko vlogo (veliko jezikovno vlogo ima tudi določnost-splošnost). Na primer: *Krpan je kobilico v sneg prestavil, kakor bi nesel skledo na mizo*. – Prvi del stavka, lahko rečemo, je danost ali resničnost, v drugem delu pa je primerjava ali prispodoba. Tak je običajni vrstni red. Redkeje je obrnjen, tako da je najprej primerjava in potem resničnost. Na primer v odlomku iz *Iliade*, v katerem grški junak Ahil teče za bežečim trojanskim junakom Hektorjem, hoteč ga pobiti. Odlomek se prične: *Kakor če v gori se pes, prepodivši jelenče z ležišča, besno poganja za njim . . .*, konča pa se: *. . . prav tako Hektor ne uide očem dirjača Ahila*. V tem primeru je smiselna zveza resničnost, to je prehod iz domisleka (prispodobe) v resničnost.

Izbira ali alternativa ali možnost je smiselna zveza, ki se pojavlja v slovnici pod neustreznim imenom ločnost (ločno priredje). Ta smiselna zveza je v obeh smereh, to je naprej in nazaj, ista. Izbira je obenem naštevanje, pa tudi drugačnost. Ima lahko več kot dva člena. Na primer: *Jutri bomo klatili orehe ali pa bomo trli in stiskali hruške v mošt*. – Drug primer: *Ali boš pil teran ali rebulo ali silvanec ali refoško?*

Ni pa nujno, da bi bili navedeni obe izbiri, če si eno lahko mislimo. Tako je v vprašalnem stavku, na primer: *Ali boš pil rebulo?* To vprašanje namreč vsebuje še eno, in sicer negativno možnost, vendar smo navajeni, da je ne navajamo. Torej zgornje vprašanje vsebuje še tole izbiro: *Ali ne boš pil rebule?* – Vprašanje *Si zakuril?* vključuje *Ali si zakuril ali nisi zakuril?*

Stopnjevanje je smiselna zveza, ki jo lahko označimo kot poudarjeno naštevanje. Dva primera: *Montiram bojlere in jih tudi čistim*. – *Žena niti ne zajtrkuje niti ne večerja*.